

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	REDAȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Ni- colescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Coltor.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.

Dintr'o scrisoare depe câmpul de luptă.

...Nu m'au întors Sfinția Ta nici grozăviile războiului, nici frica de moarte. În fața tuturor năcazurilor îndurate de zece luni încoace sufletul meu a rămas de piatră, depe buzele mele nu s'a furișat nici o vorbă, care să fi adus a rugăciune. Jarul credinței mi-l-a aprins în piept moartea stegarului Ion Bunea, cantorul din alte vremi al Sfinției Tale.

Iată cum s'a întâmplat.

Eră ziua de 2 Maiu, zi de Duminecă. Un soare înfocat își oglindeă razele în baionetele flăcăilor noștri. În toată împrejurimea stăpâneă o liniște de mormânt, o liniște sărbătorească; dinspre tranșeele vrășmașilor nici o mișcare, cașicum: i-ar fi înghițit pe toți inima pământului. Doar sus în înălțimi pluteă în unde câte o rândunică pribeagă și apoi se lăsă săgeată, sfășiind zarea, în tufișurile de lângă noi să-și caute cuibul, ce nu mai eră. Departe la orizont lunecau ușurei nourii prevestitori de furtună. În ochiul fermecat al unui tău de sub coasta ocupată de batalionul nostru se scăldau câteva rațe sălbatice, înmlădiind luciul de sticlă în cercuri largi de vălurele transparente și moi.

La trei ceasuri după amiazi însă pacea aceasta face loc unui bubuit de tun din artileria dușmanului. Urmă un scurt interval de liniște, spintecată brusc de pocnituri îndesate de puști și de mitraliere. Evident ni-se pregăteă un atac mai înverșunat.

Ne alcătuim repede rândurile, îndreptăm focul spre lațura, de unde izbucneau flăcările dușmane. Artileria noastră

începù un duel cumplit cu artileria inamică; iar din vale dela stânga răsăriră din șanțuri șuvoaie cenușii de flăcăi.

Ce a urmat nu pot să-ți tălmăcesc în cuvinte. Oșelele fulgerau în scânteit de diamante sub bătaia razelor de soare; gloanțele ciuruiau ca grindina în amiazi de vară; granatele, șrapnelele, bombele de tunuri se împleteau prin văzduhul învolburat, ducând moartea în rândurile ostașilor. Țipete, vaete, rugăciuni se amestecau într'un șuerat ascuțit de voci ome-nești răgușite.

Feciorii trecură peste întâiul val de pământ dușman. Mulți inși își găsiră moartea în fața plutoanelor străine. Pământul se umezi de sânge și morții, unii cu fața sdrobotită de o schijă de șrapnel, alții cu pieptul despicat de bombe, alții adurmiți cu fruntea senină, umpleau cuprinsurile câmpului de bătaie.

Stegarul Ion Bunea eră mereu înainte. Lunecând prin bălțile de sânge, împiedecându-se de trupuri de răniți, ce se luptau cu moartea, înaintă mereu în fruntea batalionului. Din când în când se opreă trecându-și mâneca tunicei peste fruntea îmbrobodită în sudori și înnegrită de praf și de fum, își făcea apoi o cruce mare cu dreapta, un „Doamne ajută“ îi picură atunci depe buza arsă și plecă înainte. Eram în continuu lângă el și împrumutam tărie din curajul lui.

Deodată îl văd șovăind, își duce mâna sub țăță, își face din nou o cruce liniștită, mare, și cade ca un copac prăvălit de furtună la pământ..

Două ceasuri mai târziu vijelia a fost trecut. Ostașii rămași își storc veșmintele înmuiate în sânge, oboșiți și tăcuți își storc și sudoarea înnegrită depe obraz.

Eu merg să știricesc după stegar.

La umbra unui stăjar îl grijau doi sanitari, cari l-au strâns din învălmășală, când a căzut fulgerat de trei gloanțe. Rănile erau mortale. Pe fața senină nu se vedeă nici o urmă de părere de rău. Când m'a văzut, o undă de bucurie îi clipi în ochi, voi să se ridice, nu putù însă.

„Dorești ceva?“ l-am întrebat îngenunchiând lângă el.

„Da domnule căpitan“, îmi răspunse liniștit. „Aș voi să-i scrieți părintelui dela noi din sat să-și cerce alt cântăreț la strană și să slujească un părăstas pentru sufletul meu, să mă pună Dumnezeu cu dreptii“.

Tăcù apoi.

Soarele își plimbă ultimele raze pe fruntea albă ca varul a flăcăului. O ață de vânt răcoritor îi mângăia două șuvițe de păr scăpate de sub chipiul de pedestraș. Frunzele stejarului tremurau în două ape sub farmecul luminilor amurgului, ce începea să se întindă ca o pânză alburie dinspre lac.

„Prohod și așa nu mi-i dat să am ca toți morții dela noi, mi-l'oiu cântă eu, domnule căpitan, să nu mă îngropați ca pe un păgân, că mi-a fost dragă biserica și scumpă strana dela noi din sat.“

Freamătul mulcom al stăjarului repercută șoaptele înserării. Sanitarii stăteau muți la capul lui Bunea, crezând, că aiurează. O tăcere sfântă se opri între noi. Ochii luminoși ai rănitului căutau în depărtări o amintire parcă. Buzele lui se mișcă ușor, lăsând să se scurgă depe ele o cântare lină, dulce, bisericască, dela rânduiala îngropării:

„Viu va fi sufletul meu și te va lăuda și judecățile tale vor ajuta mie“.

Un nou freamăt se desprinsese din frunzișul de stejar. Ochii sanitarilor se înmuieră. Prin mintea mea treceau fulgere, fulgere aducerile aminte din copilăria curată.

Ion Bunea urmă pierdut într'o extază de fericire prohodul:

„Cu sfinții odihnește Hristoase sufletul robului tău, unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci vieață fără de sfârșit“.

Peste fața flăcăului tresăriră două boabe de apă. În ochii adânci îi luminau scânteii calde de soare. Își duse apoi mâna la frunte ca de închinare, se întoarse cu fața spre mine, mă privi lung, blând, cu dragoste, surise fericit și — se duse „unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci vieață fără de sfârșit“.

Am plecat fruntea pe pieptul mortului și am plâns. Nu știu am plâns de durere ori de bucurie. În sufletul meu s'au aprins sorii din ochii stegarului, erau luminile credinței mele de copil..

Să-ți vezi Sfinția Ta de alt cântăreț la strană, să slujești un părastas pentru sufletul lui Ion Bunea și pentru mine să zici un Tatăl nostru, că de va fi să mor, să adorm somnul stegarului meu, somnul apostolului sufletului meu.

Dr. IOAN COLTOR.

Zile liturgice și aliturgice în biserica orientală.

— Este ori nu este iertată celebrarea liturghiei sf. Ioan în zilele din paresemi? —

Sf. liturghie, în care sub formele pâinii și vinului se oferă lui Dumnezeu, adevăratul trup și sângele preascump al Domnului Hristos și se dau credincioșilor spre hrană sufletească, pentru demnitatea și sublimitatea ei infinită și pentru bogatele și diversele fructe, ce le produce, e lucrarea cea mai meritorie și mai salutară, încredințată preoților spre împlinire de însuș Dumnezeu. Considerând demnitatea intrinsecă a jertfei liturgice și puterea, ce o are de a produce celea mai sublime efecte cu respect la Dumnezeu și la oameni, subiective socotit lucrul, ar urmări să se aducă în fiecare zi, chiar și de mai multe ori, la acelaș altar și de acelaș oferente ministerial, iară neobservarea ajunului natural să nu împiedece pe preot în aducerea sf. jertfe și pe credincioși în împărtășirea cu sfințele taine. Dar, pe lângă toată sublimitatea și eficacitatea, ce comportă sf. liturghie, biserica în înțelepciunea, cu care conduce, a stabilit condițiunile, pe lângă cari preotul are voie să celebreze licit, a hotărât, că în o zi numai odată se poate aduce sf. jertfă și a fixat, în decursul timpului, anumite zile, în cari nu-i iertată celebrarea liturghiei depline.

Zilele, în cari după disciplina bisericii nu se poate aduce sf. jertfă, sunt unele zile de ajun, în cari zile ni-se cere o înfrânare mai riguroasă: să ne întristăm sufletește, să ne căim pentru păcatele noastre și să ne umilim în un chip deosebit. Celebrarea sf. liturghii, fiind un act nunumai foarte sublim, ci și plin de veselie, nu se potrivește în cadrele îndoleate ale asprimei înfrânării, ce o pretinde ajunul propriu zis. Zonora ¹⁾, și după el toți, cari s'au ocupat cu această chestiune, scrie aceste: „..... celebrarea liturghiei comportă o anume prăznuire festivă și solemnitătea bucuriei sufletești, deci, ca nu cumva veselia jertfei să fie turburată prin supărarea (ajunării), sau, întors, doliul reclamat de paresemi să se șteargă prin bucuria sacrificiului, părinții conciliului din Laodicea, în can. 49 au oprit cu asprime celebrarea liturghiei în paresemi“. Can. 49 al conciliului din Laodicea, ținut între anii 360—375, sună așa: „Nu se cuvine în patruzecimea proaduce pâne, decât numai Sâmbăta și Dumineca“ ²⁾. Opreliștea aceasta o are și can. 52

¹⁾ V. la Goar, Euchologion, Venetiis. 1730. p. 173.

²⁾ După Mariu Theodorian, Dreptul canonic oriental. București. 1906

al conciliului trulan (ecumenic al VI, celebrat în 692), care hotărăște următoarele: „În toate zilele ajunării sf. paresemi, afară de Sâmbăta și Dumineca și de sf. zi a Bunevestiri, să se facă sfințita liturghie a celor mai 'nainte sfințite“. Acest interdict e evident și din can. 51 al conc. din Laodicea, în care se spune: „Nu se cade în patruzecime a săvârși praznicele nașterilor — aniversare — mucenicilor, ci pomenirile mucenicilor a le face Sâmbetele și Duminecile“. Motivele abaterilor prevăzute de conciliile amintite sunt următoarele:

Dumineca ne reprezintă învingerea Mântuitorului și deplinirea operei lui celei pământesti. În ziua aceasta își serbează creștinătatea renașterea la o viață nouă ¹⁾, pentru ce e zi de bucurie și chipul bucuriei cerești ²⁾. Din motivul acesta, Dumineca e oprită ajunarea ³⁾ și în ori care Duminecă e admisă și chiar poruncită celebrarea sf. liturghii. Sâmbăta încă e zi de bucurie, aducându-ne aminte de opera creării lumii ⁴⁾, pentru ce e admisă celebrarea sf. liturghii. Sâmbăta nu se ajună ⁵⁾ afară de una singură, Sâmbăta mare ⁶⁾, când, deși e ajun, se celebrează sf. liturghie împreună cu Însăratul sf. Învieri. Biserica a oprit ajunul Sâmbăta și pentru ca să combată secta Marcioniților, cari ajunau în ziua aceasta spre a-și arăta ura cătră Dumnezeuul Iudeilor ⁷⁾.

Bunăvestirea, fiind zi de bucurie, nu-i împreună cu ajun nici atunci, când ar cădea în Vineria mare ⁸⁾. În ziua aceasta, ori când s'ar întâmplă, se celebrează sf. liturghie a sf. Ioan,

¹⁾ Dr. Mitrofanovici—Dr. T. Tarnavski, Liturgica bisericii dreptcredincioase răsăritene. Cernăuți. 1909 p. 380.

²⁾ Dr. I. Marcu, Teologia pastorală, Blaj. 1906. v. II. p. 128.

³⁾ Can. 18 al sinodului ținut la 340 în Gangra statorțește următoarele: »Dacă cineva pentru păruta nevoiță ar ajună Dumineca, anatemă fie«.

⁴⁾ Dr. Rusznák Miklós, A keleti egyház miséi. Budapest. 1915 p. 115.

⁵⁾ Can. 64 apostolesc dispune acestea: »Dacă vreun cleric s'ar află postind (ajunând) în ziua Duminecii sau Sâmbetii, afară de una numai, să se cateriseze, iară de va fi mirean să se afurisească«.

⁶⁾ Can. trulan 55.

⁷⁾ Dr. Mitrofanovici—Dr. Tarnavski, o. c. p. 99.

⁸⁾ Patriarhul din Constantinopol Nicefor (sec. IX) în can. 5 zice: De se va întâmplă Bunăvestirea în Joia sau în Vineria mare, nu păcătuim, de vom deslegă atunci la vin și la pește«. În timpurile vechi în Vineria mare, după Sim. Tesalonicianul, se celebră liturghia Înaintesfințitelor (v. Dr. Badea Cireșanu, Tezaurul liturgic t. III. p. 225.

iar de este în o zi, pentru care e hotărîtă liturghia sf. Vasile, se celebrează a acestui mare arhiereu ¹⁾).

Zile de ajun mai sever sunt și: ajunul Nașterii și Botezului Domnului, Miercuria și Vineria în săptămâna brânzei, Înălțarea sf. cruci și Joia mare. În ziua Înălțării sf. cruci și Joia mare se celebrează totdeauna sf. liturghie, fiind prescrisă ²⁾. Dacă ajunul Nașterii și Botezului Domnului cade pe Sâmbătă ori Duminecă, atunci Vineri liturghie nu se face ³⁾. Dacă cad Trei-sfinți Miercuria ori Vineria din săptămâna brânzei, atunci, după praxă și după tipicul din Antologion ⁴⁾, se celebrează liturghia sf. Ioan Gurădeaur, iar după tipicul Triodului ⁵⁾ nu se celebrează nici o liturghie, ci toată rânduiala se face cu o zi mai înainte. Întâmplându-se sărbătoarea Întîmpinării Domnului în una din acestea zile ale săptămânii brânzei, se face liturghia sf. Ioan Gurădeaur ⁶⁾. Altădată în acestea două zile nu se celebrează nici o sf. liturghie, fiindcă „nu am luat dela sfinții părinți a face liturghie în Miercuria și Vineria săptămânei brânzei, nici liturghia Presfințitelor, că în acestea două zile cântăm Aliluia cu metanii, sara și dimineața...“ ⁷⁾.

Întâmplându-se Întîmpinarea Domnului în săptămâna întâiu a postului, după tipicul Triodului, întreagă rânduiala sărbătoarei se cântă în Dumineca lăsatului de brânză ⁸⁾. Așa prescrie și Silvestru Morariu — Andrieviciu în un loc ⁹⁾, iară în altul ¹⁰⁾ pune liturghia sf. Ioan pe ziua sărbătorii. Nifon ¹¹⁾ face deosebire între ceea ce au să urmeze preoții în mănăstiri și între ceea ce au să facă în bisericile parohiale. Pentru parohii prescrie liturghia sf. Ioan în ziua sărbătorii, iar pentru mănăstiri rânduiala din Triod. În anul acesta, în catedrala din Blaj și — după cum știm — în toate catedralele și bisericile parohiale din biserică noastră s'a celebrat liturghia sf. Ioan

¹⁾ Antologion t. II. p. 311; Strajnic, Blaj, 1817 p. 215; Triod, Blaj 1890 p. 472.

²⁾ Liturgier, Blaj 1905 p. 131; Strajnic p. 95; Antologion t. I. 73.

³⁾ Antologion t. I. p. 458 și t. II. p. 70.

⁴⁾ T. II. p. 208. ⁵⁾ p. 455.

⁶⁾ Triod p. 458. După can. 32 al sf. Nicefor în acestea două zile ar trebui să se facă liturghia sf. Gregoriu Dialogul.

⁷⁾ Ibid. p. 52. ⁸⁾ Ibid. p. 459.

⁹⁾ Tipiconul bisericii ortodoxe-orientale, Cernăuț. 1883 p. 178. —

¹⁰⁾ Ibid. p. 22.

¹¹⁾ Tipicul bisericesc, București. 1892 p. 141. — »Unirea« 1915 Nr. 13.

Lunia în ziua de sărbătoare, adică Luni în săptămâna I. din paresemi.

Din celea spuse se vede limpede, că în biserica noastră atât după prescrișele canoanelor și a rubricelor din cărțile liturgice, cât și în virtutea practicei, sunt zile liturgice și aliturgice. Zilele aliturgice, cu abaterile înșirate mai sus, sunt: Vineria înainte de Botezul Domnului, dacă ajunul acestei sărbători cade pe Sâmbăta ori Dumineca, Miercuria și Vineria din săptămâna brânzei, toate zilele din paresemi afară de Sâmbete, Dumineci, de Joia mare și de sărbătoarea Bunevestiri și, pe urmă, Vineria înainte de Nașterea Domnului, dacă ajunul acestei sărbători se întâmplă Sâmbăta ori Dumineca.

*

Fiind zilele aliturgice, afară de cele din paresemi, puține și rari, observarea prescrișelor bisericești pentru zilele acelea, n'a putut cauza greutăți mai simțitoare nici chiar credincioșilor, cari se obișnuiau a se împartăși zilnic cu sfintele taine. Greutatea zilelor aliturgice s'a simțit numai în paresemi, fiind, în 7 săptămâni, 33 zile fără liturghie. Iubirea de mamă a bisericii însă a venit întru ajutor credincioșilor, cari voiau și doriau în curățenia lor religioasă, să se cuminece mai des, ori chiar zilnic. Pentru a satisface dorinței pie a credincioșilor și a nu vătămă nici doliul și asprimea ajunului, biserica dela început ¹⁾ a introdus cuminecarea cu trupul și sângele Domnului și în acele zile din paresemi, în cari nu eră nici o liturghie. Din sf. Euharistie, care se consacră Dumineca, se lăsă o parte pentru toate zilele din săptămână în scopul împărțării credincioșilor. Împărțășirea cu sf. Euharistie se făcea după o anumită rânduială, la început — se crede — foarte simplă, din câteva rugăciuni, cari însoțiau actul cuminecării. Rugăciunile acestea, în decursul timpului, s'au îmbogățit și s'au aranjat în un sistem, perfecționat mai pe urmă în admirabila formă de azi, de sf. Grigorie Dialogul († 604). Când acest mare pontifice eră apocrisiar în Constantinopol, a compus liturghia Înaintesfințitelor în forma de azi, care nu e liturghie deplină, lipsind din ea chiar partea esențială, consacrarea, ci e un rit solemn al cuminecării bisericești ²⁾, care e împreunat

¹⁾ Simion Tesaloniceanul, De templo et in missa enarratio, întreb. 55.

²⁾ Dr. I. Marcu, o. c. p. 290 ur.; Dr. Mitrofanovici—Dr. Tarnavski, o. c. p. 469 ur.; Dr. Badea Cireșeanu, o. c. III. p. 222 ur.

totdeauna cu Însăratul. În timpurile vechi rânduieala aceasta se și îndeplinea seara. Atunci, terminându-se timpul statorit pentru ajun, credincioșii, după sf. împărtășire, mâncau alimente de post. Acum de regulă se face înainte de prânz.

Timpul pentru celebrarea liturghiei Înaintesfințitelor l-a statorit can. 52 al conciliului trulan, anume toate zilele din paresemi, afară de Sâmbăta, Dumineca și de sărbătoarea Bunevestiri. Răcindu-se însă zelul credincioșilor, liturghia aceasta a început să se celebreze în mai puține zile. Sf. Nicefor, patriarhul Constantinopolului (806—815), a hotărât, să se celebreze de 3 ori în fiecare săptămână¹⁾, iară Triodul, care s'a compus în secolul VIII și IX, dă o latitudine însemnată privitor la timpul (zilele) celebrării fixat de can. 52 al conciliului trulan. Prescrie anume liturghia Înaintesfințitelor după înțelesul acestui canon, când rânduiește (p. 130), în Miercuria săptămânii I, acestea: „Aceasta urmare se face întru tot sfântul post, fiind liturghia Presfințitelor“, dar tot în acelaș loc admite și necelebrarea acestei rânduiei, rânduind: „Iară unde nu este a Presfințitelor se cântă la Însărat 6 stihuri din Triod...“ Luni, săptămâna I a postului, Triodul (p. 103) are următoarele: „Că n'am luat a face liturghia Presfințitelor până Miercuri“. Vineria în săptămânile I—V (p. 158, 205, 245, 298 și 362) și Miercuri în săptămâna V. (p. 331) rubrica sună așa: „...de nu este a Presfințitelor...“ iară în Vineria din săptămâna VI (p. 409—413) nu se află nici un cuvânt privitor la celebrarea, ori necelebrarea liturghiei Înaintesfințitelor. La serviciul de sară din Miercuria săptămânii II—IV și VI (p. 194, 234, 283, 403) și din Joia V a postului (p. 356) se spune categoric, că după Însărat urmează: „îndată liturghia Presfințitelor“, ori „și îndată dumnezeiasca liturghie a Presfințitelor“. În celelalte zile ale paresemilor nu se mai amintește liturghia Înaintesfințitelor, afară de: 1. zilele, în cari se prăznuiește amintirea Aflării capului sf. Ioan (p. 464 și 466), 40 sfinți (p. 468) și preserbarea Bunevestiri (p. 468), dacă sărbătorile acestea nelegate cad pe o zi aliturgică și 2. afară de Lunia, Marța și Miercuria din săptămâna patimilor²⁾. Despre acestea din urmă cetim în Strajnic (p. 53): „Și cealaltă rânduieală a Preșdeșteniei după obicei, așșderea e datorie a se face și în Marța cea mare și în Miercuria cea mare; iar de nu este Preșdeștenie...“

¹⁾ Cfr. Dr. Ioan Marcu, o. c. p. 291 ur.

²⁾ Strajnic p. 53, 63 și 78.

Din cele înșirate e evident, că Triodul: 1. nu e împotriva celebrării liturghiei Înaintesfințitelor în zilele amintite în can. 52 al conciliului trulan; 2. se mulțamește cu celebrarea acestei liturghii și în mai puține zile; 3. celebrarea liturghiei Înaintesfințitelor o prescrie în formă mai hotărâtă numai în 5 zile din paresemi¹⁾, și 4. n'are nici o dispoziție, din care s'ar putea deduce, că ar fi suferit ceva schimbare can. 49 și 51 ale sinodului din Laodicea.

*

Dispozițiile conciliare și prescriesele tipice din Triod, privitoare la timpul celebrării liturghiei Înaintesfințitelor, în bisericile catolice și acatolice de rit oriental, au aflat explicări diferite. În privința aceasta, pe baza documentelor publice și a unor informațiuni private demne de crezământ, putem comunica următoarele:

a) Biserica rutenă din Galiția privitor la timpul celebrării acestei liturghii a hotărât mai deaproape în sinodul provincial din 1891²⁾. Ca zile pentru liturghia Înaintesfințitelor înșiră următoarele: Miercuri și Vineri în săptămânile I—VI și Luni, Marți și Miercuri în săptămâna sf. Patimi. Apoi continuă: „Reliquis autem feriis Quadragesimae, diebus Dominicis dicitur Missa s. Basilii M., sabbatis Missa s. Ioannis Chrysostomi, feriis autem secunda, tertia et quinta, in ritualibus nostris ritus nulla quidem Missa praescribitur; sed quoniam ab immemorabili apud Ruthenos catholicos istis tribus feriis usus celebrandi Missam s. Ioannis Chrysostomi invaluit, ideo hanc consuetudinem synodus haec retinendam et in posterum pronuntiat; praescribens ceterum parochis, ut feria quarta et sexta Quadragesimae magnae, tribus primis diebus Hebdomadae maioris celebrent Missam Praesanctificationum; si alia quoque Missa ab aliis sacerdotibus quandoque celebranda sit, ea non alia sit quam s. Ioannis Chrysostomi et lecta, et quidem nonnisi obtenta ab hoc speciali sui Ordinarii licentia“.

b) Biserica gr. cat. rutenă din Ungaria celebrează liturghia Înaintesfințitelor de 15 ori: Miercuria și Vineria în săptămânile I—VI din postul mare și Luni, Marța și Miercuria în săptămâna Patimilor³⁾. Pe unele locuri se celebrează și la Aflarea capului sf. Ioan și la 40 sfinți, dacă nu cad pe Sâmbăta, ori Dumineca⁴⁾. În celelalte zile amintite în can. 52

¹⁾ Triod p. 194, 234, 283, 356 și 403.

²⁾ Acta et decreta Synodi provinc. Ruthenorum, Leopoli 1891, Tit. IV. c. I. p. 37.

³⁾ Dr. Rusznák, o. c. p. 116. Dr. Mikita S., Liturgika. Ungvár. 1891 p. 141.

⁴⁾ Dr. Rusznák, o. c. p. 115 i 116, în note.

trulan se poate celebra liturghia sf. Ioan. Episcopul de Mukács în Ustav-ul (Directorul) dat pe 1913 p. 17. fiind vorbă de Lunia primă din paresemi, scrie: „În aceasta zi pe la ceasurile 10 preotul săvârșește Ora IX și Întipuitoarele, dar poate celebra și liturghia sf. Ioan Gurădeaur“. Prof. Dr. Rusznák ¹⁾ scrie, că liturghia sf. Ioan se poate celebra chiar și în cele 15 zile, în cari e prescrisă mai strict liturghia Înaintesfințitelor, dar numai acolo unde aceasta e o datină străbună.

c) În Bucovina, după îndrumările fostului mitropolit Silvestru Morariu-Andreieviciu ²⁾, liturghia Înaintesfințitelor se face în tot timpul paresemilor, cum și la Aflarea capului sf. Ioan și la 40 sfinți, afară de Luni și Marți din săptămâna I, de Sâmbete și Dumineci și de Vineria mare. Așa scrie și Dr. Tarnavschi ³⁾. Celebrarea liturghiei sf. Ioan ori a sf. Vasile în zilele aliturgice nu-i cunoscută.

d) Nifon, fostul mitropolit al Ungro-vlahiei ⁴⁾ spune, că în România se celebrează liturghia Înaintesfințitelor Miercuria și Vineria în săptămânile I—VI, Luni, Marți și Miercuri în săptămâna Patimilor, la sf. Haralambie, la Aflarea capului sf. Ioan, dacă cad în post și nu pe Sâmbăta și Dumineca, la 40 sfinți, la preserbarea Bunevestiri, afară de cazul, când Bunăvestirea ar fi în Sâmbăta Acatistului, atunci Vineria nu se face liturghie — și în Joia canonului celui mare. Astfel scrie și Dr. B. Cireșeanu ⁵⁾, neamintind cazul, când Bunăvestirea cade în Sâmbăta Acatistului, adaugă însă, că liturghia aceasta se poate săvârși și în celelalte zile ale postului, când nu-i prescrisă liturghia sf. Ioan, ori a sf. Vasile. — Afară de cazurile prevăzute în can. 52 trulan și în Triod liturghie deplină nu se face în bisericile din România.

e) În biserică sârbească din Ungaria, Lunia, Marța și Joia în paresemi (săptămânile I—VI) nu se celebrează nici o liturghie afară de cazul, când ar cădea în acelea Întimpinarea Domnului, Bunăvestirea, 40 sfinți ori Hramul bisericii, când se celebrează liturghia sf. Ioan. Sâmbăta se săvârșește a sf. Ioan, Dumineca a sf. Vasile, iar Miercuria și Vineria a sf. Gregorie. — Liturghie deplină în zilele aliturgice nu se face.

f) În provincia mitropolitană gr.-or. română din Ungaria nu se celebrează nici o liturghie aliturgică în zilele prevăzute în can. 49 din Laodicea și 52. VI. Liturghia Înaintesfințitelor se face de regulă numai în catedrale, Miercuria și Vineria din paresemi ⁶⁾. Celebrarea liturghiei depline în zile aliturgice e abuz.

¹⁾ O. c. p. 115.

²⁾ O. c. p. 22, 167, 176, 179 și 180.

³⁾ O. c. p. 457, în nota 4.

⁴⁾ O. c. (ed. din 1893) p. 150, 156, 157, 173, 269, 294, 307 și 313.

⁵⁾ O. c. t. III. p. 225.

⁶⁾ Andreiu Baron de Șiaguna, Enchiridion. Sibiu 1871 p. XXXVI.

g) Melchiții, cu permisiunea episcopului diecezan, ce se dă pe câte un an, celebrează liturghia sf. Ioan și în zilele aliturgice. — În colegiul sf. Atanasie din Roma se celebrează liturghia sf. Vasile și în zilele aliturgice din paresemi, dar numai pentru alumni, ca să se poată cumineca.

h) Provincia noastră mitropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș în această chestiune dispune și de norme speciale, stabilite în în conciliul I. dela anul 1872 și III, celebrat în 1900. În virtutea celor decretate în conciliul I¹⁾, liturghia Inaintesfințitelor se celebrează „în toate Miercurile și Vinerile marelui post, precum și Lunia, Marța și Miercuria din săptămâna mare.“ Hotărîrea aceasta e defectuoasă. Nu acopere deplin nici practica bisericilor noastre catedrale, în cari se mai celebrează liturghia sf. Gregorie și la Aflarea capului sf. Ioan, la 40 sfinți, la preserbarea Bunevestiri²⁾, cum și în Joia canonului celui mare³⁾, de altă parte nu-i în conformitate clară nici cu canonul 52 trulan și cu dispozițiunile Triodului, deși provocându-se la ele, nu s'ar putea afirmă, că conciliul a intenționat să le altereze prin derogare. Supoziția aceasta o confirmă și rubrica din Liturghier (p. 211), în care se zice: „In sfințele și marile paresemi, când *va* să facă preotul Liturghia Inaintesfințitelor...“; cum și declarația limpede din decisul P. V. Ordinariat din Blaj, cu care împarte liturghii spre celebrare. În acesta se spune, că celebrarea are să se facă în zilele, „în cari ritul nostru permite celebrarea liturghiei sf. Ioan ori a sf. Vasile, așadară afară de Miercuria și Vineria din săptămâna brânzei și Lunia, Marța, Miercuria, Joia și Vineria din sf. paresemi“.

Liturghia aceasta acum în general nu se mai celebrează în bisericile parohiale nu numai în provincia noastră bisericească, ci nici în celelalte biserici orientale, fiindcă nu mai subversează rațiunea principală, pentru care s'a introdus acest rit: nu mai e foamea sfântă, ce o aveau creștinii vechi după sfânta Euharistie, deși aceasta rânduială săvârșită cu căldură, pentru sublimitatea ei, face și lasă urme adânci în sufletele credincioșilor chiar și atunci, când aceia nu se împărtășesc cu sfințele taine. În schimb, s'a introdus în multe parohii liturghia sf. Ioan în toate zilele aliturgice, afară de Vineria mare. Abaterea aceasta dela lege se motivează în multe feluri. Mai des se invoacă următoarele motive: 1. sf. liturghie e luorarea cea mai bună, ce se poate închipui; 2. paresemiile sunt mai potrivite pentru înnoirea și întărirea sufletească ce se obține mai ales pe urma harurilor primite în sf. liturghie; 3. creștinii mai ales în paresemi doresc și cer, să se celebreze sărindarele pentru morți; 4. poporul nu știe de opreliștea canoanelor și, când i-se

¹⁾ Tit. VI c. II. al. 5.

²⁾ Liturghier, Blaj 1905 p. 213 (în Liturghier e eroare evidentă, punându-se Bunăvestirea în loc de preserbarea acestei sărbători).

³⁾ Triod, I. c.

descoperire, n'o înțelege, din care cauză, refuzându-i preotul împlinirea dorinței privitoare la celebrarea unei liturghii, merge la preot acatolic, ori la vreun preot catolic, care nu-și face scrupuli din toată chestiunea; 5. lipsa cantorilor cunoscători ai acestui rit solemn și 6. ignorarea canoanelor, ce se întâmplă de cele mai multeori din lipsă de atențiune.

Părinții conciliului prov. III¹⁾, considerând împrejurările schimbate, în cari trăim și îngrijați de mântuirea oilor cuvântătoare au urgitat, ce e drept, observarea exactă a disciplinei bisericice privitor la celebrarea celor 3 liturghii și au decis, că preoților „nu le este iertat a celebra o liturghie în locul celeialalte, p. e. a sfântului Ioan Gurădeaur în locul liturghiei Presanctificatelor“, dar foarte prudent au adaus: „fără autorizare dela Ordinariat“. În baza acestui decret conciliar, P. V. Ordinariate de Orade, Gherla și Lugoj, la cerere proprie și motivată, pe câte un an, dau voie preoților să celebreze liturghia sf. Ioan Lunia, Marța și Joia din paresemi. P. V. Ordinariat de Lugoj dă autorizarea aceasta cu expresa condițiune și numai întrucât respectivul preot celebrează liturghia sf. Gregorie Miercuria și Vineria din săptămânile I—VI, apoi Lunia, Marța și Miercuria din săptămâna mare. În dieceza de Orade privilegiul acesta îl cer mai ales preoții din părțile sătmărene, altcum acolo peste tot nu se celebrează liturghia sf. Ioan în zilele aliturgice din paresemi.

În arhidieceza Blajului autorizarea prevăzută în decretul citat mai sus nu s'a dat nimănui, deși s'a cerut. P. V. Ordinariat, de câteori a ajuns la cunoștință, că vreun preot, ori mai mulți la sinoade au celebrat liturghie deplină în zilele aliturgice din paresemi (52. VI), totdeauna a reprobato faptul anticanonic. Că preoții, cari au fost reprobați pentru celebrarea liturghiei sf. Ioan în zile aliturgice, ori cari au știut despre ținuta P. V. Ordinariat în afacerea aceasta, au mai continuat, nu știm, dar pe baza anchetei, ce am făcut după primirea articolului publicat în nrul trecut al păr. Dr. Cerghizan, știm, că din cele 32 protopopiate: 1. în 16, cu foarte puține excepțiuni, se celebrează liturghia sf. Ioan în zilele aliturgice ale paresemilor, 2. în unele parohii din 8 districte protopopești se celebrează, în altele nu, 3. în 7 districte nu se celebrează, afară de 2 parohii, și 4. în un district știm, că se celebrează în o parochie, despre celelalte n'avem informațiune sigură.

Din cele înșirate privitor la biserica noastră gr.-cat. din Ungaria, fiind fapte reale și indiscutabile, putem stabili logice și nesilit următoarele: 1. La noi e în vigoare și acum can. 49 și 51 din Laodicea mai adaugându-se la zilele aliturgice din paresemi — după Mineiu — Vineria înainte de Nașterea și

¹⁾ Tit. III. c. I. p. 5. al. 2.

Botezul Domnului, dacă ajunul acestor sărbători cade pe Sâmbăta ori Dumineca, cum și — după Triod — Miercuria și Vineria din săptămâna brânzei, dacă nu cade pe acelea sărbătoarea Trei-sfinți ori Intimpinarea Domnului. — 2. Pentru zilele aliturgice din paresemi e prescrisă liturghia sf. Gregorie Dialogul în sensul canonului 52. VI. Biserica însă (conform canoanelor speciale și dispozițiilor tipicale din cărțile liturgice) se mulțumește cu celebrarea liturghiei Inaintesfințitelor și în mai puține zile, mai mult, ea nu impune preoților ca obligament strict celebrarea acestei liturghii, de altă parte nu permite, fără autorizare, celebrarea unei liturghii depline în zilele aliturgice. — 3. Datina, ce s'a introdus în multe parohii de a se celebra liturghia sf. Ioan în toate zilele din paresemi, fără autorizare, n'are criteriile datinei cu valoare de lege, fiindcă: a) superioritatea a urgitat observarea exactă a disciplinei bisericești privitor la celebrarea liturghiilor. În arhidieceză superiorul a reprobato abaterea dela lege și n'a dat autorizare pentru celebrarea liturghiei sf. Ioan în locul liturghiei Inaintesfințitelor, iar în dieceze abaterea dela lege e numai un privilegiu dat, la cerere, de superior. Astfel consimțământul legal, tacit sau expres, al superiorului lipsește. b) Abaterea dela lege nu e generală nici în o parte cel puțin a provinciei mitropolitane, în arhidieceză. c) Celebrarea sf. liturghii este lucrarea cea mai sublimă, dar nu ne folosește nouă preoților atunci, când celebrându-o călcăm o lege, care nu-i irațională, mai ales, că putem celebra liturghia Inaintesfințitelor pentru cuminecarea și edificarea credincioșilor.

În urmare, când eu și alții am celebrat liturghia sf. Ioan în zile aliturgice din inadvertență, ori fiindcă am crezut, că superiorul își dă consimțământul, n'am păcătuit; — atunci însă când am celebrat, dubitând în existența consimțământului superiorului, am greșit; — iar dacă aș fi celebrat știind, că lucrarea mea e reprobato de superior, aș fi păcătuit.

Cum se va desvoltă chestiunea în viitor, nu putem ști, credem însă, că, pe baza decretului conciliului prov. III. Tit. III. c. I. p. 5. al. 2., autorizările cerute pentru celebrarea liturghiei sf. Ioan în locul liturghiei Presanctificatelor se vor dă cu condițiunea, ca în anumite zile să se celebreze liturghia Inaintesfințitelor, cum se face deja în dieceza Lugojului.

SENIOR.

„Ortodoxia“ și românismul.

Nu de mult, într'o mare librărie românească din Brașov, căutând după noutăți literare, mi-a venit în mână o broșură. O „prelucrare“ (zice-se, dar cred, că e mai mult o traducere), făcută de episcopul Hușilor Nicodim, a lucrării prof. A. P. Lopuhin „Ortodoxia și creștinismul apusan“. Broșura nu e chiar nouă, a apărut la 1912 (în Iași), dar mie nu mi-a fost cunoscută până aci: am cumpărat-o de lectură pe tren. Și nu mi-a părut rău.

„Ortodoxia“ și creștinismul apusan sunt o problemă veche. Dela folianții teologilor din evul mediu până la cea din urmă convorbire de cafea cu cutare economist național al nostru, principal obiect de preocupare este: „ortodoxia“ sau „catolicismul“, unirea sau neunirea? Și fapt e, că între două partide aceea câștigă, care poate invoca mai eficace argumente. Argumentele acestea pot fi nu numai de ordin absolut, teoretic, ci și particular, practic, adică apăsătoare din punct de vedere românesc. Lumea noastră profană numai atari argumente caută.

„Biserica și românismul“. Chestia asta, pusă acum câțiva ani, cu privire la trecut a fost rezolvată în sens nu chiar favorabil de un autor, care a dovedit ulterior, ce nedreptate i-s'a făcut, când s'a presupus, că e vândut catolicilor; lucrarea lui ce-i drept, a fost luată la goană și combătută din partea tuturor celor ce se credeau datori a susține prestigiul bisericii „naționale“. Dar în chestia aceasta, nefiind chestie de partid, ca să mă exprim așa, ci de istorie critică, „amicus Plato, amicus Aristoteles, magis amica veritas“, fiecare ține despre ce e convins. Dar să nu se creadă, că doresc să provoc din nou odioasa ceartă; îndată se va vedeă, pentru ce amintesc toate acestea.

E cert, că dacă se vorbește în sens nefavorabil despre rolul „ortodoxiei“ în trecutul neamului românesc, aceasta se atribuie numai și numai împrejurării, că prin aceasta am fost în comunitate de credință cu unele neamuri vecine, cari în privința politică și culturală au fost o primejdie pentru noi. „E mare durerea noastră, dar așa este adevărul și datori să-l spunem așa, cum este. Biserica nu ne-a servit nici naționalicește nici cultural. Din contră, nouă ne-a adus în vremea aceasta răni, dintre care, precum spune dl Erbiceanu, unele

nu s'au vindecat nici până acum. Ortodoxia — deci, din punct de vedere național, ne-a vătămat extraordinar de mult, așa cum vătămă azi fraților noștri din Basarabia și Serbia (mai la deal s'a vorbit de cei din Macedonia), a căror limbă aproape se pierde și așa cum e prilej nenorocit și pentru Românii din Bucovina, din fondurile românești ale căreia se ridică cutropitor rutenismul¹⁾.

Acum dacă e vorba, în ce formă să ne asigurăm rolul cultural și național al bisericii pe viitor — o simplă, dar mult grăitoare sentință ne sună la ureche: historia est vitae magistra. Din păcăniile trecutului să învățăm pentru viitor! Dacă credem, că putem asigura îngerința națională a bisericii pe viitor în comunitate de credință cu neamurile, cari însemnează altfel o primejdie pentru noi, bine; dacă nu, ceice conduc destinele neamului vor ști trage consecințele²⁾. Pe tema aceasta nu mai vorbim acum.

Să ne întoarcem la broșura din tren.

Ca multe alte scrieri, așa și aceasta încearcă să arete superioritatea „ortodoxiei“ față de creștinismul apusan. Intențiune bună, nu-i vorbă. Dar mijloacele? Aici e aici! Ca să apere „ortodoxia“, Nicodim traduce pe Lopuhin; iar Lopuhin, ca să combată bine pe apuseni, ia toate argumentele protestantului raționalist Harnack (fără a se provoca la el, bineînțeles!). Acum mă rog: sunt lucruri, cari le poate zice Harnack, nu le pot zice „ortodoxii“; sunt lucruri, cari le poate zice Lopuhin, rusul, nu-i iertat însă să se identifice cu privire la ele Nicodim al nostru! Zice d. ex. Harnack despre călugări, că sunt „o armată specială de preoți, cari nefiind în nici o legătură cu popoarele, serveau ca instrumente în mâinile politicei papale“, sau vorbește Harnack despre „mrejile mărturisirii, transformată în instrument de impilare morală a popoarelor, în înțelesul susținerii despotismului papal“, e bine, înțelegem; dar cum se pot zice acestea în o broșură a dlor Lopuhin—Nicodim, cari eventual ambii sunt călugări și țin la „mărturisirea ortodoxă“? Așa se răsbună alergarea „ortodoxilor“ la protestanți pentru combaterea catolicilor. Duce

¹⁾ C. Cernăianu, Biserica și românismul p. 111.

²⁾ Autorul are în vedere — așa înțelegem cele de mai sus — curat numai lumea noastră profană (laică), care și în chestiunile religioase caută mai mult dovezile practice, cele „apăsătoare din punct de vedere românesc“.

la negarea „ortodoxiei“, la încetarea bisericii „naționale“. Așa am ajuns acolo, încât Prinz Max (în *Vorlesungen über die orientalische Kirchenfrage*, 1907) vorbește de teologi ruși moderni, cari poartă camilafcă și fac mătânii adânci, în inima lor însă nu mai cred divinitatea lui Hristos sau supranaturalul în biserică¹⁾.

Mai departe în numita broșură superioritatea creștinismului oriental față de cel apusan se derivă din afirmativa superioritate a geniului elin față de cel roman. „Mintea, nu așa ageră, a poporului roman — se zice în broșură, era străină de ideile înalte ale elenismului“ ... „Găsind în Orient un teren mult mai propriu, creștinismul se altui cu ușurință în formele vieții culturale ale lumii eline...“ Ei bine, asta poate eventual s'o zică moscovitul Lopuhin, nu însă românul Nicodim. Pânăce noi ne afirmăm descendenți ai vechilor Romani, ginte latină, nu-i iertat, de dragul ortodoxiei să consimțim la o bagatelizare a strămoșilor noștri, mai ales, când aceea se bazează pe o minciună. Căci e curată ficție deosebirea graduală, ce se face aici între geniul roman și oriental; deosebire este, dar nu în gradul inteligenței, ci în aplicările firești ale celor două popoare: Grecii aveau o fire speculativă, ca toți orientalii, pentru aceea geniul lor s'a dezvoltat pe teren teoretic (cu deosebire în cele teologice); Romanii erau o fire practică, pe acest teren s'a dezvoltat geniul lor în cele profane (dreptul roman), ca și în cele teologice (grația și sacramentele). Dar a afirmă o inferioritate a geniului roman față de cel grecesc e o curată blasfemie la adresa strămoșilor noștri, despre cari cu totul altcum vorbește lumea. Iacă d. e. ce zice un renumit scriitor și bărbat de stat, *E Castelar*: „Roma, această cetate mare, această ultimă sforțare a geniului culturii antice, încununarea veacurilor evului vechiu, nu o pot privi, fără ca emoționat să nu admir... orașul, care la lumina intuiției celei mai curate a cucerit toate popoarele, cari n'au posedat ideii mai înalte și mai dezvoltate, ca ale ei... Departe de a stârpi neamurile îngenunchiate înaintea carului său de triumf, le ridică, le adună spiritul și ca un far îl aprinde în Capitoliu; le

¹⁾ Altfel ce privește în special pe Harnack, părerea lui în chestia unirii sau neunirii a spus-o astăvară profesorului de teologie Dr. Hadzsega din Ungvár, cu cuvintele următoare: „dacă eu aș fi grec ori slav, aș trece la unire, căci biserica catolică e independentă, este în ea putere, nu așa în bisericile ortodoxe“. Cfr. „Egyházi Közlöny“ Nr. 2. din 15 Ian. 1915. p. 20.

duce zii prinși și le ridică biserică în Panteon; le adună legile și le predă pretorelui, ca să le combineze cu dreptul roman; se acomodează vieții celor învinși, prin toate forurile o trage în sine, o transformează prin geniul său uriaș, prin intuiția profundă o mărește și așa devine întruparea omenimii întregi, sinteza a toată istoria... *Roma e sinteza istoriei întregi...*"¹⁾.

Să mai aduc și alte dovezi, pentru apărarea geniului roman? Nu cred, că e lipsă. E lipsă însă, că în capetele unor oameni să înceteze anumit subiectivism „panortodox“, care chiar și virtuțile strămoșilor le neagă și ar fi în stare nici să nu calce pământul apusului, ca să nu-l inficiez eventual aerul din acele țeri²⁾. „Tot trecutul nostru miroase a tămâie ortodoxă“³⁾, mai înțeleg; dar când se merge până a se declara, că „*Românul mai bucuros se face Turc, decât papistaș*“⁴⁾, asta nu o înțeleg. Însă luată serios, e o interesantă dovadă, că ortodoxia unde ar duce românismul.

Dr. NICOLAE BRÎNZEU.

Unirea Bihorului din 1737.

— Răspuns dlui Gruia („Rev. Teologică“, Sibiiu 1914 Nr. 1—2). —

(III. Articol final).

Cu ocaziunea vizitării parohiilor de pe Ieriu și Bărcău, îl ajung pe Meleție și neplăceri, al căror efect se resimte până târziu. Anume în vreme ce eppul Meleție cercetează parohiile susnumite, Demetriu Szabó — de loc din Spurcani (Ujfalu) — de asemenea cercetează satele, însă cu intențiunea de a abate poporul dela unire, amenințându-l cu vechia poveste despre amânda de 500 galbini, dacă îl vor primi pe Meleție. Ajungând eppul în Suiug, adunarea conchiemată în Popești îl invită și pe Meleție să ia parte. Meleție, crezând

¹⁾ Emil Castelar, La civilizacion en los cinco primeros siglos del cristianismo. 4 vol. Madrid 1862. Din aceasta 2 capitole traduse de Szathmáry Gy., A római műveltség és klasszikus művészet, Budapest 1892 pp. 1—3. 7.

²⁾ În an. 1910 un arhimandrit din România mi-a spus, că fiind bolnav, medicii l-au sfătuit să meargă în Italia, la aer; el însă mai bucuros s'a dus în Grecia și a petrecut acolo câțiva ani.

³⁾ „Amvonul“ 1910 Nr. 1 p. 5.

⁴⁾ Ibidem p. 6.

în bunele intențiuni ale poporului adunat acolo, primește invitarea, și pleacă la Popești. Aici la rugarea unei femei face rugăciuni pentru bărbatul adormit al aceleia ¹⁾. Într'aceea poporul discută și dispută puterea și iurisdicțiunea lui Meleție, apoi când acesta se prezintă la adunare, cei de față, fără mult ocol, îl provoacă să le arete diploma de denumire, punându-i în vedere, că la cazul, că le va documenta, că el este episcop după toată rânduiala, bucuros i-se vor supune, la din contra să se depărteze în pace din comuna lor ²⁾. Eppul Meleție, nedispunând de documentele respective, a trebuit, între cele mai mari regrete, să părăsească atât adunarea, cât și comuna amintită, ne mai oprindu-se până în Oradea, unde avea de gând să raporteze eppului Forgách despre cele întâmplate. După multe încercări zadarnice de a-și dobândi, dela eppul latin Forgách, diploma de denumire, Meleție se trezește în 1752 cu decretul aulic, în care i-se poruncește să viziteze parohiile din tractele încă nevizitate, iar de altă parte i-se reînnoește decretul din 23 Septemvrie 1749, în care Forgách îl umilește

¹⁾ Un fragment datat în 28 Iunie 1750 ne spune următoarele:

»NB. A többiek között die 28 Junii 1850. Anotatum: Az ki az egész Tractusban contratiot szerzet valla, s — falurul falura járult valla : s — tiltatta 500 Arany Büntetés alat, hogy Mltgos Püspököt be ne bocsássák. Az kinek is neve Szabó Demeter Ujfaluba lakosú és még aztatt is hogy a Mlgos Püspököt is kérvén egy becsületes Asszony, hogy az ritus szerint való Imádságot végeznének az üdvözült uráért. Melyfelől is contratiotio esset az rosz Embernek ingerléséből, az ki felül neveztetett valla«. (Arh. ep. gr. cat. Oradea, o hártyuță nenumerotată). Dl N. Firu încă face amintire despre lucrul acesta în »Date și Documente«, p. 8, însă fără să indice isvorul.

²⁾ Despre neplăcerile aceste Meleție raportează eppului latin Forgách, cerând să-i pună la dispoziție diploma de denumire, iar nedobândindu-o încă nici până în 1756 se plânge cătră comisie, că la porunca Eppului »exiveram peragendi canonicam visitationem, ibidemque visitans aliquas possessiones, per comunitatem ad Possessionem Pappfalu invitatus fueram, habentes ibidem congressum; perveniens ad eos illico petierant communicationem Diplomatis Caeseo Regii, an sim vero resolutus Eppus, vel non; si sum, me omni cum submissione ad visitationem admittent, si vero non ut in pace redirem; sicque non habens benignum diploma C-o Regium, summo cordis dolore reddire coactus fui. Videndo hoc infortunium, tempore redditui Excellentiae suae Gyimesino suam Excellentiam adeundo, visitationis statum omnimode narravi simulque petivi ut diploma Regium extradare dignaretur, ad quam petitionem respondere dignabatur s. Excel. quod non sit necessum ut sit apud me, sed praestat in Archivo manere, quia vel per ignem, vel per aliud infortunium perdere poterit«.

considerându-l mai puțin decât pe un arhidiacon latin, lipsindu-l de orice iurisdicție¹⁾. În urmă iarăș pleacă să-și vadă turma, recreându-se atât sufletește, de ce aveă mare nevoie, cât și trupește. Cu ocaziunea aceasta vizitează următoarele comune:

1. **Cociuba**, preot cel din *Petigd*; biserica din lemn, acoperită cu paie; vase și cărți n'are.

2. **Chișhază**, preot nu este; biserica din lemn, acoperită cu paie; cărți n'are.

3. **Petigd**, preot *Ioan*, diac este; biserica din lemn acoperită cu paie; cărți n'are; preoțul sfințit de Isaia, de 20 ani, a făcut mărturisirea credinței.

4. **Cherișan** (? Ferician), preot *Filip*, protopopul distr. Tulca, sfințit de Vichenție, de 26 ani; biserica din lemn, acoperită cu paie; cărți n'are.

5. **Ursad**, preot *Mihaiu*, bigam; diac n'are; preotul sfințit prin Vichenție — de 46 ani preot; a făcut mărturisirea; biserica din lemn, acoperită cu paie; are potir din cositor și evanghelier.

6. **Dumbravița de sus**, preot *Ioan*, sfințit de Meleție, de 3 ani; diac nu este; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; potir din aramă; carte: poucenie.

7. **Urviniș**, preoții *Ioan*, *Toader* și *Demetriu*; Ioan sfințit de Ioanichie 33 de ani, Toader sfințit de Isaia; Demetriu sfințit de Meleție de 1 an; biserica din piatră, turnul din lemn; are un octoih.

8. **Uilac**, preot *Nicolau*, sfințit de Gheorghe din Timișoara, de 5 ani, a făcut mărturisirea credinței; cărți n'are.

9. **Șoncoiuș**, preot *Vasile*, sfințit de Isaia, de 6 ani, introdus în parohie prin protopopul actual; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are evanghelier.

10. **Beinș**, preot *Iosif*, sfințit de Ioanichie de 34 ani, și *Mihaiu*, feciorul lui, sfințit de Isaia, de 6 ani preot; au făcut mărturisirea credinței; biserica din nuele, acoperită cu șindilă; are felon, patrahir și un prapor; diacul învață pruncii.

11. **St. Mărtin**, preot *Ilie*, sfințit de 6 ani de Isaia; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; cărți n'are; introdus prin protopopul actual.

12. **Ghelani** (Delani), arhidiacon *Pap Vasile*, sfințit de Isaia de 20 ani, introdus prin Ladislau Hatos, a făcut mărturisirea credinței.

13. **Șoim**, preot *Toader*, notar districtual, sfințit de 15 ani de Isaia; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are mineiu cu mâna scris, și potir din cositor.

¹⁾ V. »Cultura Creștină« 1914. p. 265 urm.

14. **Josani—Gurbești**, preotul din Căbești; biserica din lemn, acoperită cu șindilă.

15. **Căbești**, preoți: *Gheorghe*, bigam, sfințit de 50 ani, în Bălgrad de Atanasie; *Flore*, sfințit de 30 ani, de Ioanichie, parohul local; *Ioan*, sfințit de 5 ani de Isaia, *Vasile*, sfințit de 1/2 an în Arad, ca diac; profesiune n'au făcut; biserica din lemn, acoperită cu șindilă.

16. **Roșie**, preot —; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are poucenie.

17. **Segador** (Sohodol), preot *Vasile*, bigam, sfințit de 33 ani de Ioanichie; cărți molitvnic și poucenie.

18. **Meziad**, preoți *Moise*, sfințit de 8 ani de Isaia, *Toader*, sfințit de 8 ani de Isaia; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; potir din cositor; cărți: testament și antimis (?).

19. **Nimaești**, preoți: *Ioan*, sfințit de 16 ani, de cătră Isaia, introdus prin arhidiaconul actual, *Demetriu*, sfințit de 6 ani de Isaia, introdus prin arhidiaconul actual; diac Pap Gligor, învață pruncii; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are un rând de veșminte, strajnic și pentecostar.

20. **Pocola**, preot *Mihaiu*, sfințit de Isaia, de 6 ani, introdus prin arhidiaconul actual; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are potir de cositor și evanghelier.

21. **Curățele**, preoți: *Toma*, de 13 ani, sfințit de Isaia și *Ștefan*, sfințit în Arad de 7 ani; biserica din lemn, acoperită cu șindilă.

22. **Pocioveliște**, preot *Ioan*, de 19 ani, sfințit de Isaia; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; cărți n'are.

23. **Beinșele**, preot *Ioan*, de 7 ani, sfințit de Isaia, biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are poucenie, ciasloveț, evanghelier, liturgier, catavasier.

24. **Kerihaza** (?), preot *Demetriu*, de 6 ani, sfințit prin Isaia, introdus prin arhidiaconul actual; biserica din lemn; are poucenie, testament, liturgier, potir din cositor.

25. **Burda**, preot *Toma*, sfințit de 26 ani prin Sofronie, introdus prin arhidiaconul Vasile; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are poucenie și potir de cositor.

26. **Budureasa**, preoți *Vasile*, sfințit de 17 ani prin Isaia, introdus de protopopul *Ioan*, de 6 ani; biserica din lemn; are poucenie scrisă cu mâna.

27. **Saca**, preot n'are; biserica dtto¹⁾; cărți: molitvnic, octoih, psaltire și potir.

28. **Hagymás**, preot *Demetriu*, sfințit prin Meleție; biserica dtto; are psaltire.

¹⁾ Dtto este de a se referi nu la cele ce premerg imediat, ci la biserica sau altceva din satele de mai înainte.

29. **Cumănești**, preot *Toader*, sfințit de 19 ani de Isaia, introdus prin protopopul din Groși; biserica dtto; cărți n'are.

30. **Botfei**, preot *Marc*, nu s'a aflat în parohie, biserica dtto.

31. **Socaci**, preotul nu s'a aflat în parohie.

32. **Maros**, preot *Vasile*, sfințit de Vichenție de 23 ani introdus de protopopul din Groși; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; cărți n'are.

33. **Șiad**, (filiale: Văleni și Rogoz), preotul *Ioan*, n'a fost acasă.

34. **Olcia**, preot *Vasile*, sfințit de 12 ani de Isaia, introdus de protopopul actual.

35. **Seliște**, preot *Ioan*, sfințit de 12 ani prin Isaia, introdus prin protopopul actual; biserica din lemn, acoperită cu șindilă; are poucenie molitvenic; potir încă are.

36. **Talp**, preot *Gheorghe*, sfințit de Ioanichie de 38 ani, introdus în parohie prin protopopul adurmit; biserica din dtto; are testament, poucenie și potir.

37. **Mezieș**, preoți: *Ioan*, sfințit în București prin Clement, de 10 ani, *Gheorghe*, sfințit în București de (Dionizie) 9 ani; biserica din dtto; cărți are: mineiu, testament, evanghelier, apostol, orologer, liturgier; potir are.

38. **Joseni** (? Gsörsey), preoți *Iliseiu*, bătrân. orb, bigam, preot *Miron*, sfințit de 6 ani prin Isaia, introdus prin protopopul actual; biserica din dtto; cărți testament.

39. **Buntești**, preot *Luca*, sfințit de 3 ani prin Clement episcop în Râmnic; biserica din dtto; cărți are testament, poucenie, mineiu, molitvenic.

40. **Poiana de jos**, preoți: *Petre*, sfințit de 23 ani prin Vichenție, preot *Toma*, sfințit de 7 ani prin Isaia, introduși prin protopopi; biserica din dtto; cărți octoih și molitvenic.

41. **Sada**, preoții din Poiana, biserica din dtto.

42. **Felicer**, „ „ „ „ „ „

43. **Cociuba**, preot: *Ioan*, de 12 ani, sfințit prin Isaia, introdus prin protopopul cel mort; filiale: Pietroasa și Gurani; biserica din dtto; cărți are și potir.

44. **Brădet**, preot *Mihaiu*, de Isaia sfințit de 15 ani, introdus prin protopopul adurmit.

45. **Chișcău**, (Măgura, Valea-neagră de sus), preoți: *Gheorghe* și *Pavel*, sfințit în Arad; biserica din dtto.

46. **Broști**, preot n'are, biserica în zidire.

47. **Dumbrăveni**, preotul de Fonața; biserica din dtto.

48. **Valea-neagră** cu Chișcău.

49. **Sudriș**, preot *Sudrician Gheorghe*, sfințit de 2 ani prin Meleție; biserica din piatră cu șindile acoperită; cărți are.

50. **Rieni**, preot *Gheorghe*, sfințit de 17 ani prin *Isaia*, introdus prin protopopul adurmit, biserica din lemn acoperită cu șindilă; cărți are.

51. **Siegești**, preoți: *Gligor*, sfințit de *Isaia*, de 13 ani; *Ioan*, de 8 ani prin *Isaia*, *Ioan*, de *Vichentie* de 20 ani bigam, *Petre*, sfințit de 10 ani prin *Isaia*, *Petre*, sfințit de necunoscut; biserica de piatră acoperită cu șindilă; cărți are, potir n'are.

52. **Fonața**: preoți: *Nicolae* de 6 ani și *Ioan* de 9 ani, investiți prin protopopul adurmit; *Gheorghe* de 6 ani, *Demetriu* de 6 ani; toți au fost sfințiți în *Arad* prin *Isaia*; biserica din dtto; cărți n'are.

53. **Câmpenii de sus**, preoți *Iovul*, sfințit în *Transilvania* de 10 ani, bigam, *Pap Gavriil*, în *Arad* de 7 ani, *Mihaiu* prin *Meleție*; filii *Câmpenii* de jos și *Șegeștel*. Biserica din lemn acoperită cu șindilă; cărți are.

54. **Lunca**, preoți *Demetriu*, sfințit de 20 ani de *Vichentie*, *Nicoară* de 30 ani, sfințit, de *Ioanichie*, bigam, *Gheorghe*, de *Vichentie* sfințit, bigam, *Toda*, de *Isaia*, 6 ani; biserica veche din lemn, cărți are și potir, precum și un rând de haine.

55. **Sârbești**, preot nu este, biserica din dtto.

56. **Vârzari de jos**, preot *Mihaiu*, de 6 ani *Isaia*, cărți are.

57. **Vaşcău**, preoți *Luca* bigam, de *Vichentie* sfințit de 23 ani, *Daniil*, de 6, *Isaia*; biserica din lemn cu turn, cărți n'are; potir din aramă.

58. **Cârpenet**, preoți: protopopul *Gheorghe*, sfințit de 30 ani prin *Sofronie* și feciorii *Avram* de 6 *Isaia*, și *Nicolau* de 14 sfințit de *Isaia*; biserica din piatră cu turn cu tot, cu șindilă acoperită; cărți are; potir și veșminte n'are; — filii *Leceni* și *Seliște*.

59. **Șușt**, preot *Gavril*, prin *Vichentie*, de 16 ani; biserica din lemn, cu șindilă acoperită n'are nici cărți, nici potir.

60. **Hotar**, preoții din *Lunca*, biserica dtto; potir are și cărți.

61. **Ghigișeni**, preot *Daniil*, de 20 ani, *Isaia*; biserica dtto; cărți are; filii are 4.

62. **Cusuiuş**, preot *Gavril*, de 19 ani sfințit prin *Isaia*; biserica din dtto; cărți are și veșminte.

63. **Lazuri**, preot *Georghe*, sfințit de *Isaia* — de 17 ani; biserica din dtto.

64. **Totoreni**, preot *Petre*, sfințit de *Ioanichie*, de 42 ani preot, introdus; *Manasse de Sinezie* sfințit de 1 an.

65. **Drăgănești**, preot *Nicolae*, de 12 ani, prin protopop introdus.

66. **Negru**, — nimic, numai biserica de nuele.

67. **Finiş**, preot *Teodor*, sfințit de 7 ani prin *Isaia*; biserica din nuele acoperită cu șindilă, n'are nimic în biserică afară de potir și antimis.

Aceasta ar fi și după dl Bunyitay vizitațiunea din anul 1752, însă pe spatele exemplarului văzut și decopiat de mine, nu se indică anul 1752, ci 1753. Căci adnotatorul acestei vizitațiuni o numește: „Visitatio Districtuum Lagság, Bell. Belinyes és Vasko, Anno 1753-ben die 16 Martii“. Poate că datul respectiv voește să însemne ziua și anul decopierii, însă tot așa poate însemnă și timpul, când Meleție a început vizitațiunea. Dar cu toate aceste, părerea din urmă mi-se pare mai puțin probabilă și anume din motivul, că la diferitele parohii aflăm datele dela 19 Octomvrie — 4 Decemvrie. E drept, că exemplarul văzut de mine se începe cu „die eadem“ și numai la a treia parohie aflăm datul de 19 Octomvrie, însă combinând datele de mai sus, și ascultând și părerea dlui Bunyitay ¹⁾, care poate a văzut originalul raportului făcut de Meleție, mai bucuros primim ca dat al vizitațiunii lunile Oct.—Dec. ale anului 1752.

*

Examinând mai de aproape actele și documentele reproduse aci, ușor aflăm, că da, la 1737 Bihorul (satele amintite și în studiul meu din Nr. 16 an. 1913 al acestei reviste), de fapt, au îmbrățișat Unirea. În articolul său din Nr. 1—2 al „Rev. Teol.“ 1914 din Sibiu, dl Gruia contestează Unirea românilor din Bihor, odată neadmițând autenticitatea documentului produs de mine, apoi, posito sed non concessio, că documentul ar fi autentic, acela „nici pe departe nu e în stare să adeverească, cumcă satele înșirate acolo de fapt au îmbrățișat Unirea“. Și iată pentruce: „Din 102 sate preoții nu s'au înfătoșat. În sumar nu se spune de ce a absentat preoțimea. Combinând însă cu celelalte anchete din 1727 și 1756, ce s'au mai ținut în Bihor, în cauza Unirii, ne încredințăm, că preoțimea, care eră din popor și după popor trăia, de aceea nu se prezentă la comisiuni, fiindcă se temeă de popor, și poporul, când nu lăsă pe preot să meargă la anchete totdeauna eră pe partea vlădichii dela Arad. Astfel apoi în aceste 102 comunități unirea pe lângă aceea, că nu e reală, nu e nici formală, de vremece preoții nu s'au declarat și nu s'au prezentat înaintea comisiunii, după cum adecă se poruncise ²⁾“.

¹⁾ Op citat p. 61,

²⁾ „Rev. Teol.“ Nr. 1—2 an. 1914, p. 36.

Asertul acesta al dlui Gruia, deși conține ceva adevăr, trebuie supus de-a binele îndreptării. Căci la anchetele din 1727 și 1756 preoții *nu prin absență*, ci chiar prin prezența lor au arătat, că sunt pe partea vlădicului arădan. Ori nu-și aduce aminte dl Gruia de bieții popi puși în calode, aruncați în cotețe, cu ocasiunea adunărilor din 1727? Dacă acestia rămâneau acasă, nu făceau regretabila apostazie dela Unire, ci măcar tacendo perzistau în ea. Ori nu cunoaște dl Gruia anchetele ținute în Oradea, în pădurile dintre băile Felix și Püspök (lângă Oradea), când preoții neuniți petreceau cu săptămânile în păduri, sfătuind, învățând și pregătind la neunire, în vreme de noapte, poporul acolo *poruncit*? Tot acești preoți și acest popor au mărturisit schisma 'cu ocasiunea comisiilor din anii 1754—58. De unde prezența ori *neprezența* preoților în fața anchetei, puțin hotărăște, hotărăște convingerea lor. În cazul nostru cunoaștem convingerea preoțimii din actele premergătoare și subsecvente. Căci nu numai satele ce au primit unirea în 1737 se alătură bisericii catolice, ci și multe altele (Vecherdul, Inandul, Jaca, Darvașul, Bedeul) de pe câmpia Orăzii și de prin munții Bihorului (Coroiul etc.), apoi cer preoți hirotoniți de Meleție, ca să-i păstorească după învățăturile bisericii catolice. Cine a răscolit numai cât de puțin actele și documentele din arhivele comit. Bihor, apoi cele ale episcopiei românești și latine din Oradea, ușor se va convinge, că Unirea din 1737 n'a fost numai un humbug, ci preoții și poporul toți cu toții, dacă și nu din convingere formală, dar de bună seamă din dragoste au primit-o. Document al dragostei preoților și a poporului față de unire a fost stima, alipirea și supunerea față de reprezentantul Unirii, față de Meleție, manifestată în diferite rânduri, cu ocaziunea vizitațiunilor întreprinse de el. Mărturisirea credinței, făcută în fața episcopului Meleție, ori a delegatului său, investirea preoților prin protopopi atârători de Meleție, precum și primirea episcopului cu solemnitățile cuvenite, toate sunt motive, cari te îndeamnă să crezi, făcându-ți convingere nestrămutată, că aceste semne externe nu sunt altceva, decât expresia credinței și convingerii interne. Unde lipsesc aceste două, lipsesc și semnele externe ale aceloră, cum s'a întâmplat în Popești, de unde simplaminte îl scot afară pe Meleție.

Dar de altfel în cazul nostru și fără dovezi nouă știm și știe și dl Gruia de ce credință erau preoții din Bihor. Ei

— 178 la număr — deja în 18 Aprilie 1736 scriu primatului țării, că „Nos ante octennium ad schisma... *manu armata compulit* (Vladica Rascianus)... *Modo vero, quia eadem Spiritus sancti gratia, quae prius in nobis operabatur, clarius illustrasset, nunquam a salutaris Unionis receptione deflectere volumus, pro legitimo episcopo tam nos, quam et successores nostri recognoscimus et eligimus sicut et prius elegeramus Illmos et R-mos omnium temporum Eppos Magno-Varadinenses tam praesentes quam et futuros* 1)“. O știe aceasta și dl Gruia, căci și dsa citează pe Nilles la p. 158 a „Revistei Teologice“ anul 1908, unde scrie așa: „In 1736 știm, că ~~178~~ de preoți cer unirea, adecă aceia, cari în 1728 au părăsit-o. Bunytay pe baza autobiografiei lui Forgách, spune, că în 1737 au primit unirea 147 comune. Aceste 147 comune, negreșit că sunt acelea, ale căror 178 preoți, în anul 1736, umblă cu rugări de unire pe la primatele Ungariei“. Iar la pagina 154 al acelui număr atribuie lui Ioanovici trecerea la neunire a celor 178 preoți: „Trecerea alor 178 preoți la ortodoxie, în anul 1728, de care am pomenit, încă e de a se însemnă în șirul meritelor lui Ioanovici“. Deci dacă dl Gruia primește partea întâie a documentului, care favorizează neunirea, primească și partea a doua, care este în favorul Unirii.

Cu ocaziunea vizitărilor, Meleție, se prezentează în aproape 100 de sate, însă aceasta nu înseamnă, că numai satele aceste au fost unite. Conspectul satelor și preoților uniți ni-l dă eppul Meleție în o scriptă din 1753, unde înșiră următoarele sate unite — 154 la număr, — cu 244 preoți și asistenți (în satele unde sunt mai mulți preoți unul este paroh, iar ceilalți asistenți), distribuiți în tractele Luncei, Beiușului, Beliului, Girișului, Vașcăului, Chișirigdului, Crișului repede, Popmezeului și a Tulcâi:

1. Lagsági Tractus.

Áaron Mihály esperest és Pocsay parochus. Király Pap 2) Miklós. Szent Lászári P. Mihály. Kis Lászi P. Stephan. Csalánosi P. Szachariás. Nadony Teleki P. Gábor. Létai P. Philepp. Ceh-teleki P. Iános. Papfalusi P. Demian. Bosaj P. Mihály. Száldobágyi P. Dávid. Dedaj P. Iános. Bartfalvi P. Iános. Szeltaloi P. Tivadar. Triei P. Timophté. Farnachay P. Péter. Szunyogdy P.

1) V. Dr. I. Ardelean, Istoria diecezei române greco-catolice a Oradei mari. Tom. II, p. 77.

2) La numele următoare litera P. este de a se citi Pap.

Gligor. Monos Petri P. Gábor. Csohaj P. Stephán. Dernaj P. Péter. Kövági P. Mihály. Tóthfalusi P. Miklós. Terebesi P. Simon. Perpalhidaj P. Alexa. Keczei P. Ignát. Fornási P. Ion. Abrahámi P. Blaga. Szárszeghi P. Péter. Kereszturi P. Miklós. Geneti P. Miklós. Liki P. Iános. Szántói P. Gábor. Tarcsój P. Iános. Piskoty P. Péter. Vásadi P. Páskuly. Gálos Petri P. Constantin. Acsády P. Paál. item assistens P. Precup. Porumbaki P. Iános. Széplaki P. Germán. Ujfalusi P. Gergely. Buzási P. András.

2. Belinyessi Tractus.

V. Arhidiaconus Basilius Pap, P. Maphté, P. Theodorus ex Gyelány. Demetrius P. ex Örvény. Nicolaus P. Ujlak. Basilius P. Sonkolyos. Iosephus P., Mihael ejus assistens Belényes. Elias P. Szt. Márton. Theodorus P. Solymosi. Florianus P., Ioannes P. assistens, Basilius P. assistens Kabest. Basilius P. Szegador, Moyzes P., Theodorus P. assistens Mezeád. Ioannes P., Demetrius P. assistens Nyimáest. Mihael P. Pokolla. Stephanus P., Thomas P. assistens Kuraczel. Ioannes P. Pocsevelest. Ioannes P. Kis Belényes. Demetrius P. Kreszujensis, Thomas P. Burdensis. Basilius P., Ioannes P. assistens Burdurásza. Ioannes P. Szelistyensis. Georgius P. Talpensis. Ioannes P., Georgius P. ejus assistens Mizesiensis. Petrus P., Manaszie P. assistens Tótoreny. Nicolaus P. Draganesti. Theodorus P. Fenyeres. Basilius P. Nyirág. Gabriel P. Főzesi.

3. Béli Tractus.

Vice-Arhidiaconus: Ioannes P., Ioannes P. assistens, Georgius P. assistens Grossiensis. Isaias P. Kalocsa. Ioannes P. Okrósiensis. Georgius P. Kislaka. Bogdanus P. Beél. Kyrilla P. Szitgáni (?). Ioannes P. Carandiens. Ioannes P. Nyarmens. Ioseph P. Arkosiens. Demetrius P. Hagymás. Theodorus P. Kományestyens. Marcus P. Botfejens. Basilius P. Marossiens. Ioannes P. Sziárd, mely volt az aradi vladikánál. Basilius P., Ioannes P. assistens Olcsaensis. Száva P. Valányiens. Theodorus P. Benyensis. Petrus P. Crajovain.

4. Gyíressi Tractus.

Papp Flora esperest. Gyíresi P. András, Tarjáni P. Trifon. Szent Andrási P. László. Szent Andrási assistens P. Iános. Tasádfői P. Mihály. Nagykéri P. Ion. Alpári P. Thoma. Vásárhelyi P. Thimopté. Fugi P. Simon. Viszesgyáni P. Alexa. Szakáli P. Mihály. Dekányesti P. Theodor. Rojti P. Vaszalie. Lászluri P. Gábor. Major Gyepessi P. György. Nyárlói P. György. Harangmezői P. Demeter. Bedői P. Ignát. Keresztszegi P. Iános. Szenteleki P. Togyer. Kiskói P. Gábor. Kiszendi P. Zachariás. Kiszendi assistens P. Péter. Kulacsi (?) P. Flóra. Major Apáti P. Thamás. Almamezői P. Togyer. Darvasi P. Illyés. Sakai (?) P. Leontie. Peterdi P. László. Peterdi assistens P. Theodorus.

5. Vaskói Tractus.

V.-Arhidiaconus Georgius Pap, Abrahamus P. assistens, Nicolaus P. assistens, Elisias P. assistens Kerpenyet. Miron P Sebesi. Georgius P., Lucas P. assistens Bontesti. Petrus P., Thomas P. assistens Alsó Pójen. Ioannes P. Kocsuba. Michael P. Bragyet. Georgius P., Gal P. assistens Kiskó. Georgius Szudricsán Szudrics. Georgius P. Rihanyiensis. Gregorius P., Ioannes P. assistens, Ioannes P. assistens, Petrus P. assistens, Petrus P. assist. Segestiens. Nicolaus P. Fonaczens. Ioannes P., Georgius P. assist., Demetrius P. assist. Dombrovány. Iovus P., Gabriel P. assist., Michael P. assist. Felső Kimpany. Demetrius P., Nicolaus P. assist., Theodorus P. assist., Theodorus P. assist. Lun-kaiens. P. Michael P. Alsó Várzár. Daniel P. Vaskoiens. Gabriel P. Sustensis. Daniel P. Gyigesens. Gabriel P. Közvényesiens. Georgius. Laszurensis. Ioannes P. Henkeresensis.

6. Kis Uregdi Tractus.

Kisüregdi esperes Pap Péter. Oláhapáti P. Demeter. Pousai P. Simon. Mocsári P. Péter. Oláh-Gyepesi P. Flóra. Gyapjai P. Iános. Gyapjai assist P. György. Fónói P. Togyer. Kárdói P. Iános. Madarászi P. Péter. Fekete Körösi P. Triphon. Cséfaj P. Demián. Cséfaj assist. P. Flóra. Foroszegi P. Péter. Farkas Pataki P. Áron. Dombraviczai P. Alexánder. Csehi P. György. Samosi P. Lukács. Osánda (?) P. Lászár. Huszeszai P. Togyer. Székelyteleki P. Iános. Lessi P. Gábor. Nagyüregdi P. Demián. Nyárszeghy P. Iános. Vinyeri (?) P. Ioseph. Inánda P. Péter. Hodosi P. György. Bikácsi P. Thoma. Sályi P. Gabor. Marciháza P. David. Rippa P. Gligor. Barakony P. Iános.

7. Sebes Körösi Tractus.

Dobrocsonyesti Pap László. Kisujfalusi P. Zává. Kabalás Patak P. András. Botyánai P. Demeter. Révi P. Alexa. Czeckey. P. Gábor. Révi P. Iános. Szikasztai (?) P. Iános. Örgetegi P. Péter. Eskülei P. Vaszalie. Gyergei P. Nicolae. Szabolcsi P. Karácson. Óssiei P. Simon. Besznei P. Stephán. Úsó Pályi (?) P. Szácháriás. Vircsorogij P. Vaszalie. Kopácseli P. Lengel. Szurduki P. Iános. Szárándi P. Mánászie. Fencsikaj P. Gábor. Sonkolyosi P. Iákob. Sergei P. Vaszalie. Kalocsáé P. Flora. Sonkolyos P. Sándor. Brátkaj P. Ioseph. Bulzai P. Iános. Topai P. Miklós és Ignát. Zosányi P. Simeon.

8. Papmező Vidikj.

Pap Andron esperest. Andracsesti P. Flóra. Dusesti P. Péter. Kostyei P. Vaszalie. Hegyeseli P. Páskuly. Szombatsági P. Péter. Spinusi P. Iános. Szityánni P. Mihályi. Valányi P. Iános. Hegyesi P. Péter. Albesti P. Moyzes. Topai P. Flóra. Varasányi P. Mihály. Kobyiklet P. Mihály. Topest P. Mihály.

9. Tulkai tractus.

Tulkai esperest P. Iános. Kisháza P. Gábor. Kocsubai P. Athanászie. Petigdi P. Iános. Kápolnai P. Thomas. Rotonyi (?) P. Illyés. Száldobágyi P. Vaszálie. Széplaki P. Bartholomei. Homoroghi P. György. Homoroghi assist. P Theodor. Orszádi P. Mihály. Vovádsi P. Dávid. Fekete-Báthori P. György. Görled P. Demeter. Iánosdai P. Gábor. Iánosdai assistens P. Togyer. Krisáni P. Phillepp. Kisdombroviczay P. Iános.¹⁾

lată deci registrul preoților români uniți din Bihor, do-
vadă, că unirea din 1737 a fost atât materială cât și formală;
căci altcândva nu putem afla despre o atare unire în massă a
poporului român bihorean. Vrând, nevrând, va trebui să pri-
mească aceasta și dl Gruia, precum au primit-o de altfel toți
istoricii neuniți.

Ori doară dl Gruia vrea să treacă de mai neunit, decât
toți neuniții?!
ȘTEFAN TĂȘIEDANU.

Insemnări.

Serbările Academiei române. Dela începutul războiului
și până azi, singurul eveniment, care a știut să preocupe
mai intensiv întreagă obștea intelectuală română, de alte pro-
bleme decât cele ale războiului, au fost serbările recente ale
Academiei române din București. Mai ales pentru noi, cari nu
trăim într'o țară neutrală și pe cari — o spunem fără a ne
teme de contraziceri — așa de puțin ne intrigă azi problemele
culturii române, orizontul cultural ce ni-s'a deschis, pe câteva
zile, curat și senin, în cadrele acestor serbări, ne-a atins ca un
frumos răsărit de soare.

Adunările generale ale celui mai înalt areopag al culturii
române de ori unde, an de an, ridică la suprafață momente,
cari se înseamnă cu litere neșterse în istoria acestei culturii.
Așa a fost și anul acesta. Dela vorbirea de deschidere a pre-
zidentului, care rezumă și îndrumă în generalități, până la
ultimul șir de amănunte din raportul secretarului, dela cata-
logul bogat în opere neperitoare ale membrilor ce s'au dus,
până la elenchul subțire poate, dar de preț, al lucrărilor celor
ce întră, și dela primul cuvânt festiv al regescului prezident
onorar și protector până la cea mai neînsemnată comunicare
a omului de știință, toate au avut haina unei manifestații ser-

¹⁾ Fascicolul acesta poartă titlul: »Cathologus Párochorum Graeci
Ritus Unitorum, Anno 1753.«

bătorești la acest praznic al culturii române. Și ce este învâlit cu această haină, poartă timbrul istoric al lucrurilor, cari nu pot, și nu-i iertat, să ne peară.

Academia trăiește prin membrii săi, prin opera lor. De aceea se poate zice, că istoricul ei nu-i altceva decât o bogată galerie de tablouri a operei membrilor ce s'au dus, iar viitorul o rodnică muncă a celor rămași și a celor ce vin. Sub acest raport, anul trecut a pus în galeria de tablouri multe icoane cu adevărat mărețe ale gândirii și simțirii românești: o întreagă serie, începând cu tabloul în aur al regesului ei fondator și până la figura modestă a... autorului „Diplomelor maramurășene”. Tot atât de bogată este însă și partea ce înseamnă plusul de energii viitoare. Alături de cei premiați, între cari citim nume mult promițătoare, ca G. Galaction (Pișculescu), M. Codreanu, I. Dragoslav și alții, și alături de numele noilor membrii activi (S. Mehedinți și S. Nistor), stau și noii Suverani ai țării: Regele și Regina. Ambii, crescuți în tradițiile atât de norocos fixate de mării lor antecesori, sunt un foarte însemnat câștig pentru Academia română. Adânca simțire românească, ce transpiră din primul discurs al regelui Ferdinand, justifică pe deplin această părere.

Iar c'un atare trecut și cu un viitor plin de atâtea nădejdi, Academia română va fi pentru cultura noastră pururea un far luminos în calea nizuințelor noastre după mai multă lumină.

Dr. Alexandru Rusu.

CRONICĂ.

Papa în interesul prizonierilor răniți. Paralel cu marea acțiune a Scaunului papal pentru promovarea păcii, care să pună capăt măcelului îngrozitor, a cărei timp pare însă a nu fi sosit încă, aproape nu trece lună, în care să nu citim despre încercări mai mărunte de ale acestui Scaun, lucruri ce stau în serviciul acțiunii caritative, a ușurării sorții celor năpăstuiți de războiu.

Cea mai nouă încercare de această natură este aceea, care s'a făcut în interesul prizonierilor răniți. Ca o țară neutrală, și care și în urma poziției sale geografice este oarecum predestinată, să aibă rolă conducătoare în aceste afaceri, Elveția stă și acum în centrul acestei mișcări. Pe urma schimbului de scrisori ce-au avut loc între Vatican și Elveția deoparte, iar

de altă parte între Vatican și puterile beligerante, s'a ajuns la înțelesul, că Elveția să ia asupra sa îngrijirea alor 20,000 de răniți ajunși pe mâinile dușmanului. Deocamdată proiectul papei se referă numai la prizonierii țărilor, cari sunt în vecinătate cu Elveția, dar toate semnele arată, că se va căuta și găsi un modus vivendi și în ce privește ușurarea sorții prizonierilor răniți din alte țări, unde soarta lor e poate și mai mașteră ca în țările de cari e vorba.

Dee Dumnezeu, ca acțiunile de această natură, ori de unde ar porni, să aline cât mai multe suferințe și să vindece cât mai multe rane. (ar.)

*

O creștere a prestigiului Sf. Scaun din Roma.

Cu toată împotrivirea dârză a liberalilor și protestanților din Olandă, în 10 Iunie parlamentul olandez a votat cu imensă majoritate (82 voturi contra 10) proiectul de lege, care prevede trimiterea unui legat provizor la Vatican. Motivul pentru care guvernul olandez s'a expus așa de mult pentru instituirea acestei legațiuni — din care a făcut o chestie de încredere —, este foarte evident. El e mărturisit chiar pe față: ingerința ce prin aceasta vrea să aibă la tratativele de pace, la cari Vaticanul se prevede a fi unul din cei mai puternici factori. Și chiar aceasta dovedește cât de mult a crescut prestigiul sf. Scaun apostolic al Romei.

Pentru a se învederă și mai mult acest lucru, credem că e bine să fixăm un pasagiu interesant din vorbirea în care șeful guvernului olandez, *Cort van der Linden*, a vestezit atitudinea acelora, cari glăsuiau împotriva proiectului. „Guvernul — a zis el — nu e nici catolic, nici protestant. Legațiunea, chiar stabilă să fie, nu provizoră, nu stabilește nici o legătură între stat și biserică. Rostul legațiunii nu-l dă durata ei, ci exclusiv aceea, că în papa vedem o însemnată putere politică internațională. Asta-i realitatea. Acest lucru poate fi socotit ca un ce dureros, dar asta nu schimbă starea faptică. Nu avem nici o putere politică mai însemnată ca Vaticanul, care să poată influența în interesul păcii. Noi trebuie să lucrăm împreună cu ea, și de aici se explică necesitatea legațiunii. Între puteri noi ocupăm un loc modest, pe când *papa se numără între marile puteri*.”

Când șeful guvernului unei țări eminentemente protestante poate să facă în plin parlament atari declarațiuni, subliniate cu

vii aprobări din partea întregului guvern și a unei atât de mari majorități a camerei, asta înseamnă, că prestigiul Vaticanului numai mărit poate ieși din această învălmășală a lumii.

Fiat, fiat! (ar.)

Cărți și reviste.

Numărul mai nou (Maiu) al revistei clerului din eparhia de Argeș »*Adevărul bisericesc*« aduce un interesant articol despre »sfântul Sinod al bisericii rusești«. Făcându-se un scurt istoric al acestei instituțiuni, create, din motive politice, de Petru cel mare, se insistă mai pe larg asupra ultimei ei forme fixate la 1819 din partea țarului Alexandru I. Se arată, cum pe urma practicii stabilite în timpul actualului țar, puterea Sinodului, ai cărui membri sunt convocați, mai mult de dragul formelor, abia pentru două scurte sesiuni în fiecare an, a ajuns cu totul iluzorie, căci în realitate ea se deține din partea biroului central, în fruntea căruia stă, ca reprezentant al țarului, procurorul general, adevăratul stăpân al bisericii rusești. Cele mai mici cestiuni de ordin religios le aranjează pentru întreagă țara acest birou central, care stă din o adevărată armată de biurocrați. »Capriciile lor acordă sau refuză permisiunea de a intra în mănăstire. Ei stabilesc înaintarea în cler, avansarea profesorilor de teologie... Ei modifică regulamentul seminariilor și libertățile academiilor spirituale, ei supraveghează pe cântăreți, pe episcopi, ei activează propagandele ortodoxe și reprimă abuzurile culturilor neortodoxe...«

Și dacă ne gândim, că cei ce fac toate aceste sunt unelte oarbe în mâna imperialismului țarist, oameni, cari tocmai din acest motiv nu pot avea în vedere adevăratele interese bisericești, înțelegem foarte bine revista din Țară, care numește Sinodul rusesc »născut dintr'un principiu imperial, care a trăit aproape două veacuri fără nici o conformitate cu textele dreptului canonic și nici măcar cu statutele și regulamentele imperiale ce i-s'au dat«.

Am avut totdeauna această părere și ne bucurăm, că de acum încep să fie de acord cu noi și o seamă de reviste »ortodoxe«. Credința aceasta a lor, între împrejurările de azi, are importanță deosebită. (ar.)

*

Nrul 50 al apreciatei reviste »*Roma e l'Oriente*« ne aduce un actual articol ieșit din peana lui Vladimir Zabughin »*Les Nationalistes Russes et l'Union*«. Il redăm în liniamente generale.

Visul mesianic al misticismului imperialistic rusesc pare a voi să se înfăptuească. Preotul grec care a fost silit de Turci să-și întrerupă liturghia începută în sf. Sofia are să și-o continue în limba slavă. Moscva are să devină a treia Romă, iar Bizanțul va fi obligat să intre în sfera de influență bisericească a pa-

triarhilor viitori ai țarului. **Misticismul** lui Tolstoi este anticreștin, alui Dostojevski („**Marele Inchizitor**“) anticatolic, alui Solovjev eră catolic dar avea puțini partizani, ai naționaliștilor de azi este antiroman. Pentru ei este o utopie a fi de națiune rus, de rit grec și de credință roman. Biserica este o parte integrală a statului; „*cuius regio illius religio*“ dela 1648 este la 1915 idealul rusec, care și-a înfipt drapelul în Galiția.

Dorințele rusești însă par a întâlni o vie antipatie în poporul rutean. În simplitatea sa el totuș nu poate să confunde ideile convergente ale naționalismului cu credința. Defecționări sunt, însă sunt cu mult mai puține decum își inchipuiau arhiepiscopul Euloghie, mitropolitul Vladimir și ministrul cultelor contele Ignatiev. În fața acestei rezistențe ei schimbă la aparență frontul: „*suntem toleranți, smeriți...* în ce privește Galiția în momentele de față. Impotriva voinței sale nu vom întoarce nici o persoană, nici preot, nici laic, nici femeie, nici copil; noi nu vom face altceva, decât că vom proteja interesele ortodoxiei“.

Faptele însă neagă sinceritatea cuvintelor și în Galiția a început să aburească. sângele celor carinu-și părăsesc credința. Această tărie a elementului unit surprinde o privire de admirare în luminile celor mai cumiți supuși ai țarului și poate să aducă o întorsătură neașteptată, o reacțiune salutară în sânul societății rusești față cu crezul roman. ic.)

Cărți întrate la redacție.

Dr. Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic.* (Reproducere din „*Cultura Creștină*“). Blaj 1914. Prețul 3 cor.

I. Kessler — *Dr. Nicolae Bălan*, „*Indrăsniți, eu am biruit lumea*“. Predici pentru timp de războiu. Sibiu 1915.

Dr. Elie Dăianu, *Nicolae Vlad. Cuvântare rostită la înmormântarea lui.* Cluj 1915.

TELEFON.

Numărul proxim al revistei apare în 10 Septembrie e..

M. B.-Comloș. Ne miră foarte mult, că se pot găsi preoți, cari să spună că decretele conciliilor noastre provinciale din 1872, 1882 și 1900 nu ar fi obligatoare pentru întreagă provincia noastră bisericească. Chestiunea este absolut indiscutabilă și de aceea fără a insista mai pe larg asupra ei, îndrumăm pur și simplu la decretele, prin cari Roma a aprobat hotărârile conciliilor noastre. Ele se găsesc pentru conc. I. pe p. 187-8 (ed. II. 1886), pentru conc. II. pe p. 190-1 (ed. II. 1886) iar pentru conc. III. pe p. 140-1. Citirea lor face de prisos orice altă dovadă.

Pentru redacție răspunde: **Dr. Alexandru Rusu.**

Proprietar-editor: **Membrii redacției.**